

Επιδημιολογία για τον λαό

Αναδημοσίευση από commune.org.gr

του Γιώργου Μπασκόζου

με αφορμή το βιβλίο του Rob Wallace «*Dead Epidemiologists, On the Origin of COVID-19*»

Όταν πλησίαζε το τέλος της δεκαετίας του '60 στις ΗΠΑ, κομμουνιστές και αριστεροί επιστήμονες, όπως οι βιολόγοι Richard Lewontin και Steven Jay Gould, μέσα από τις τάξεις της «Επιστήμης για τον λαό» (Science for the people) έδιναν μάχη ενάντια στην κοινωνιο-βιολογία, μια μορφή βιολογικού ανταγωνισμού που ανάγει κοινωνικά φαινόμενα στη βιολογία και ειδικότερα στη γενετική. Συγκρούονταν με το επιστημονικό κατεστημένο (είναι μνημειώδης η αντιπαράθεση με τον Wilson· μάλιστα, όταν κάποιοι φοιτητές μπουγέλωσαν τον τελευταίο μετά από ομιλία του με ρατσιστικές αναφορές, αυτός κατηγόρησε τον Lewontin) και αποφετιχοποιούσαν την έρευνα για την αποκωδικοποίηση του γενετικού υλικού (1). Σε μεγάλο βαθμό, η διαλεκτική επιστημονική τους παρέμβαση αποδείχτηκε πολύ κοντύτερα στην πολύπλοκη αλληλεπίδραση γενετικών και επι-γενετικών παραγόντων και περιβάλλοντος σε σύγκριση με τα σχήματα με βάση τα οποία κατανεμήθηκαν οι χρηματικοί και ανθρώπινοι πόροι στην έρευνα στην ιατρική και τη βιολογία τις τελευταίες δεκαετίες.

Ανάλογη είναι η παρέμβαση του Rob Wallace στη συλλογή δοκιμίων του «Νεκροί επιδημιολόγοι. Σχετικά με τις ρίζες του COVID-19» (2). Ο Wallace προτείνει ένα ριζοσπαστικό επιδημιολογικό πρόγραμμα, απαλλαγμένο από τους καταναγκασμούς της πολιτικής οικονομίας, του καπιταλισμού. Ένα πρόγραμμα επιδημιολογίας που θα στοχεύει πρώτα να απαντήσει τα επιστημονικά ερωτήματα που άπτονται των λαϊκών αναγκών μέσα στην πανδημία. Αλλά δε μένει

μόνο εκεί. Στην εποχή που ευκολότερα μπορούμε να συλλογιστούμε το τέλος του κόσμου από το τέλος του καπιταλισμού, ο Wallace εξετάζει το πώς ο σύγχρονος τρόπος μαζικής, βιομηχανοποιημένης παραγωγής τροφίμων, με συγκεκριμένο τρόπο, δημιουργεί ευνοϊκό περιβάλλον για την εξέλιξη ιών σαν τον COVID-19 ή τον Ζίκα. Εξετάζει πώς ο νεοφιλελευθερισμός δημιουργεί τις πανδημίες και ρωτά αν και πώς μπορούμε να παραγάγουμε τρόφιμα με τρόπο που κάνει την εξάπλωση τέτοιων νοσογόνων παραγόντων πιο δύσκολη.

Τα κείμενα είναι αντιπροσωπευτικά μιας πολυδιάστατης παρέμβασης: δοκίμια θεωρητικών περιοδικών, ομιλίες σε επιστημονικά συνέδρια, συνεντεύξεις σε πολιτικά περιοδικά, ομιλίες σε συνεταιρισμούς παραγωγών και συνδικάτα εργαζομένων στη βιομηχανία της τροφής. Ο ρόλος της βιομηχανίας παραγωγής τροφίμων, των συγκεκριμένων όρων παραγωγής της με την εξάπλωση επιδημιών συγκεντρώνει το βασικό ενδιαφέρον του Wallace ήδη από το 2016. Η βασική του θέση συνοψίζεται στο «Οι μεγάλες φάρμες δημιουργούν μεγάλες ιώσεις» (3). Η βασική θέση είναι ότι ο συγκεκριμένος τρόπος παραγωγής και διανομής τροφίμων στο πλαίσιο της μεγάλης αγροτο-διατροφικής βιομηχανίας δημιουργεί ευνοϊκό περιβάλλον και εξελικτική πίεση για την έξαρση επιδημιών. Η πυκνότητα επιδημιολογικών εξάρσεων από το 2009 (H1N1, SARS, MERS, γρίπη των χοίρων, των πουλερικών κ.τ.λ.) ενισχύουν αυτή την υπόθεση.

Ο μηχανισμός είναι σύνθετος. Η εκτροφή μεγάλων κοπαδιών σε συνθήκες υψηλής πυκνότητας και υψηλού συγχρωτισμού, στο όνομα της αποδοτικότητας, ευνοεί τους ιούς με μεγάλη μεταδοτικότητα· η σφαγή σε νεαρότερες ηλικίες ευνοεί του ιούς υψηλής νοσηρότητας σε νεαρότερους οργανισμούς με ισχυρότερα ανοσοποιητικά συστήματα· η υψηλή αποδοτικότητα των εργοστασίων παραγωγής τροφίμων τροφοδοτεί συνεχώς τους ιούς με εύαλωτο πληθυσμό – μάλιστα παράγει ευνοϊκές συνθήκες για την επιβίωση ιών με μεγάλη θνητότητα, που μπορούν εύκολα να σκοτώσουν μια ολόκληρη κοινότητα, αφού αφαιρεί το φυσικό όριο με βάση το οποίο η εξέλιξη ενός ιού ισορροπεί ανάμεσα στην υψηλή μεταδοτικότητα και την υψηλή θνητότητα· η παραγωγή κρέατος από

ομάδες ζώων απολύτως απομονωμένες μεταξύ τους (π.χ. το προηγούμενο κοπάδι έχει σφαγεί πριν εισαχθεί καινούριο κοπάδι στη μονάδα) ενισχύει παθογόνους παράγοντες που βελτιστοποιούν τη μεταδοτικότητα στο επίπεδο της μονάδας· φυσική επιλογή των ίδιων των ζώων κλείνεται έξω από τις πόρτες του εργοστασίου (πολλές φορές με δρακόντεια μέτρα βιο-ασφάλειας), μειώνοντας τη φυσική ποικιλομορφία και την ανοσία της αγέλης.

Τα επίκεντρα των εξάρσεων στη συντριπτική πλειονότητα των επιδημιών βρίσκονται γύρω από τέτοιες θηριώδεις μονάδες παραγωγής τροφίμων. Όμως ο COVID-19 δεν εμφανίστηκε στις ΗΠΑ, την Ολλανδία, τη Βραζιλία ή γύρω από κάποια μονάδα βιομηχανοποιημένης παραγωγής τροφίμων. Ή μήπως έγινε ακριβώς έτσι; Το κυρίαρχο επιχείρημα ενοχοποιεί προ-καπιταλιστικές παραγωγικές μεθόδους, φτωχά υγειονομικά πρωτόκολλα, κατάλοιπα παλιότερων εποχών που συναντάμε στην κουλτούρα των λαών του παγκόσμιου Νότου και της Ασίας. Ο Wallace καταρρίπτει τον οριενταλισμό, τη συνωμοσιολογία και το παιχνίδι κατασκόπων που λίγο πολύ όλες οι κυβερνήσεις αξιοποίησαν στην αρχή της επιδημίας, για να αναδείξει τα κυκλώματα του κεφαλαίου που παράγουν πανδημίες σαν αυτή του COVID-19. Η αγορά στη Γιουχάν εμφανίζεται σαν αυτό που είναι, ένα εργοστάσιο παραγωγής τροφίμων, απολύτως εντός και επιτελώντας μια συγκεκριμένη λειτουργία στο πλαίσιο της διεθνοποιημένης αγοράς τροφίμων. Η σφαγή εξωτικών ειδών σε αυτή την αγορά, όπως ο συμπαθής αρμαντίλο, ελάχιστη σχέση έχει με τις αρχέγονες διατροφικές συνήθειες των τοπικών κοινωνιών, αλλά με την ολοένα και μεγαλύτερη θεσμοποίηση, οργάνωση, καθετοποίηση και ένταξη της παραγωγής κρέατος από άγρια ζώα στην παγκόσμια αγορά τροφίμων.

Η φυσική ποικιλομορφία παθογόνων παραγόντων που βρίσκεται εκεί «έξω» διασπείρεται σε όλο τον κόσμο μέσω των καναλιών της βιομηχανοποιημένης γεωργίας, ξύλευσης, εξορυκτικών δραστηριοτήτων. Αυτό συνέβη και με τον Ebola και με τη γρίπη των πουλερικών. Η ολοένα και μεγαλύτερη υπαγωγή στο κεφάλαιο των φυσικών πόρων, η εξάπλωση των αγορών και η επέκταση των ανθρώπινων παραγωγικών δραστηριοτήτων αυξάνουν τη διεπαφή

μεταξύ του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος και των «άγριων» παθογόνων, των οποίων την παγκόσμια κατανομή αναλαμβάνουν τα κυκλώματα του κεφαλαίου οργανικά δεμένα σε τοπικό και διεθνές επίπεδο. Από την σπηλιά των νυχτερίδων στις αγορές των μεγαλουπόλεων. Επίσης αυτή η μίξη ελεγχόμενων πληθυσμών εκτρεφόμενων ζώων και άγριας φύσης, που έχει προσφάτως μετατραπεί σε εμπόρευμα, ευνοεί την εξέλιξη ιών που μπορούν να «πηδήξουν» από το ένα είδος στο άλλο. Ζωονοσογόνων ιών σαν τον COVID-19, τη γρίπη των χοίρων και των πουλερικών.

Τόση ώρα μιλάμε για καπιταλιστική παραγωγή και εργοστάσια, σε μεγάλο βαθμό για παραγωγικές δυνάμεις. Το πιο πολύτιμο σημείο του βιβλίου είναι, ωστόσο, η ανάδειξη της σημασίας των παραγωγικών σχέσεων. Η επιδημία δεν είναι πόλεμος με έναν αόρατο εχθρό όπως λένε οι άρχοντές μας, αλλά ταξικός πόλεμος ενάντια στην τάξη που παράγει τον πλούτο και τις υλικές συνθήκες αναπαραγωγής της κοινωνίας. Κατά τη διάρκεια των λοκντάουν και των υπόλοιπων μέτρων κοινωνικής αποστασιοποίησης μια τάξη συνέχισε να εργάζεται κανονικά, αποδεικνύοντας κάθε μέρα ότι χωρίς αυτές και αυτούς δεν γίνεται τίποτα. Σε όλες τις χώρες του κόσμου τα επιβεβαιωμένα επίκεντρα των μεγαλύτερων εστιών υπερ-μετάδοσης ήταν τα εργοστάσια, και σε μεγάλο βαθμό τα εργοστάσια τροφίμων. Από τη σαλαμοποιία της βόρειας Ελλάδας μέχρι τις ΗΠΑ όπου, σύμφωνα με το EWG (4) οι περιοχές στις οποίες βρίσκονται μονάδες επεξεργασίας κρέατος παρουσιάζουν ρυθμό λοιμώξεων COVID-19 διπλάσιο του εθνικού. Η υλική βάση των «ιδιότυπων» λοκντάουν, αυτής της επισφαλούς ισορροπίας ανοίγματος της αγοράς κάνοντας «business as usual» και περιορισμού των λοιμώξεων, χτίζεται πάνω στην υποτίμηση και τη διακινδύνευση της ίδιας της ζωής των εργατών.

Σε δεύτερο χρόνο αυτός ο εξαναγκασμός της έκθεσης στον κίνδυνο χρησιμοποιείται ως δικαιολογία για το ξεδίπλωμα ενός βιο-πολιτικού σχεδίου περιορισμού των ελευθεριών, συνδικαλιστικών και εργατικών δικαιωμάτων. Το ειδικό λοκντάουν στη δυτική Αθήνα είναι ένα τέτοιο μέτρο. Η περικοπή του επιδόματος αναρρωτικής άδειας εν μέσω πανδημίας από τον Τραμπ είναι ένα

τέτοιο μέτρο, όπως και η επίθεση εναντίον του κορονοϊού με κλομπ και ξύλο στην Ινδία, την Ελλάδα και αλλού. Η λογική της ατομικής ευθύνης βρίσκει το όριό της στις αναρίθμητες μαρτυρίες εργατριών που πηγαίνουν στη δουλειά με αντιφλεγμονώδη υπό τον φόβο της απόλυσης μεταδίδοντας τον ιό σε ευάλωτους συγγενείς και συναδέλφους, μέχρι τις οδηγίες (5) που ρητά προτείνουν καραντίνα για τους φορείς του κορονοϊού μόνο εφόσον έχουν συμπτώματα. Στη Βρετανία οι μεγαλύτερες εστίες υπερμετάδοσης της πανδημίας είναι ένα εργοστάσιο παραγωγής σάντουιτς M&S, ένα εργοστάσιο επεξεργασίας κοτόπουλου και το ίδιο το υπουργείο Μεταφορών (6). Το μοτίβο είναι προφανές, όπως εντυπωσιακές είναι και οι ομοιότητες στη διαχείριση -στο πεδίο του εργοστασίου όσο και συνολικά στην κοινωνία- στις περισσότερες χώρες.

Το ενδογενές ρίσκο του μοντέλου παραγωγής τροφίμων αντιμετωπίζεται με εκ των υστέρων κατασταλτικές πολιτικές, ακραία βιο-ασφάλεια και έλεγχο του προσωπικού, συχνά τραγικά αναποτελεσματικά. Η απάντηση στην υψηλή μεταδοτικότητα στα εργοστάσια τροφίμων στις ΗΠΑ έρχεται με ασφυκτικό έλεγχο της ζωής των εργαζομένων έξω από το εργοστάσιο και μετά την εργασία, πασπαλισμένη με μπόλικο κοινωνικό ρατσισμό. Στην Ινδία, η ακροδεξιά κυβέρνηση, ανέτρεξε σε έναν αποικιακό νόμο του 1987 για να συγκεντρώσει εξουσίες και να μη χάσει την ευκαιρία να επιτεθεί στο κομμουνιστικό και εργατικό κίνημα. Σε πολλές χώρες τα σύνορα κλείνουν και ανοίγουν -ενώ ο ιός διασπείρεται ανενόχλητος στην κοινότητα- για να μη χαθεί η ευκαιρία για λίγη εξωτερική πολιτική μέσα στην επιδημική κρίση. Ο Wallace αναδεικνύει, με πολλά παραδείγματα και ματιά που δεν είναι εστιασμένη μόνο στη Δύση, το ότι οι άρχουσες τάξεις δεν αφήνουν ανεκμετάλλευτη την ευκαιρία να προβάλουν το πρόταγμά τους για τον μετασχηματισμό της κοινωνίας. Σε αυτή την κατεύθυνση, είναι προφανές ότι ο έλεγχος της επιδημίας σπανίως είναι ο πρωτεύων στόχος.

Στη πρώτη φάση της επιδημίας η Κίνα προσπάθησε να βρει τη «χρυσή» ισορροπία ελέγχου της διασποράς αφήνοντας ήσυχη την

παραγωγή. Ωστόσο, η απογευματινή απαγόρευση κυκλοφορίας, ο περιορισμός της κοινωνικής ζωής, η επίκληση της ατομικής ευθύνης και οι εκκλήσεις για συστράτευση και ατομική υγιεινή δεν είχαν ιδιαίτερο αποτέλεσμα. Ακολούθησε μια άνευ προηγουμένου κινητοποίηση του κρατικού μηχανισμού, κινητοποίηση όλων των φορέων που θα μπορούσαν να βοηθήσουν και αυστηρά περιοριστικά μέτρα, τα οποία πράγματι λειτούργησαν. Είναι πράγματι εντυπωσιακό ότι στην Ευρώπη κινούμαστε ακόμα διαρκώς ανάμεσα στο πρώτο -τραγικά αποτυχημένο- και στο δεύτερο –επιτυχημένο- κινεζικό μοντέλο. Θα ήταν παράδοξο να σκεφτούμε ότι θα γινόταν κάτι διαφορετικό από αυτό που γίνεται: δύο χρόνια πανδημίας, εκατόμβη νεκρών, κοινωνική και οικονομική καταστροφή.

Η νεοφιλελεύθερη διαχείριση της επιδημικής κρίσης δεν αφήνει άλλη μια ευκαιρία να πάει χαμένη. Ο Wallace επικεντρώνεται στο ποιος πληρώνει την οικονομική καταστροφή στην αγροτοδιατροφική βιομηχανία. Η «ουμπεροποίηση» (7) της παραγωγής μεταθέτει όλο το ρίσκο σε μικρούς παραγωγούς-συνεργάτες οι οποίοι νοικιάζουν και εργάζονται στα χωράφια των διατροφικών κολοσσών. Ό,τι δεν μπορεί να μετατεθεί σε αυτούς, το πληρώνει το κράτος. Την ίδια στιγμή η κεντρική διοίκηση δίνει ρεσιτάλ αναποτελεσματικότητας, ανταγωνίζεται με τις ομοσπονδιακές κυβερνήσεις στις ΗΠΑ για το ποιος θα πάρει πρώτος μάσκες και λοιπό υλικό ατομικής προστασίας, εκτινάσσοντας τις τιμές και παράγοντας σκηνικά απείρου κάλλους όπου χρήματα και μάσκες ανταλλάσσονται χέρι με χέρι σε έρημα πάρκινγκ. Στην Ελλάδα είχαμε το «σκοιλ ελικίκου» και τις μάσκες-«αλεξίπτωτα». Αν δεν ήταν τραγικό, θα ήταν κωμωδία.

Η επιστήμη στην υπηρεσία του κράτους έρχεται να βάλει τα κατάλληλα ερωτήματα και να ντύσει αυτές τις πολιτικές διαχείρισης με τον κλασικό μανδύα «αντικειμενικότητας» εκφυλίζοντας πολιτικές επιλογές σε τεχνικές λύσεις. Ο Wallace αναδεικνύει σε εκπρόσωπο αυτού του ανθρωπότυπου επιστήμονα τον Fauci, δείχνοντας ότι «η διαφθορά δεν αφορά μόνο φακέλους με χρήματα κάτω από το τραπέζι». Ο Fauci και άλλοι διαγράφουν μια

πορεία προσεταιρισμού, νουθεσίας ή και σύγκρουσης με την πολιτική εξουσία. Η όποια κριτική ή διαφωνία δεν αρθρώνονται δημόσια, δεν μας βοηθάνε να αναπτύξουμε ένα πλαίσιο κριτικής· στο δημόσιο λόγο, μόνο «στραμπουλάνε» επιστημονικά επιχειρήματα για να τα χωρέσουν στις πολιτικές αποφάσεις της εκάστοτε κυβέρνησης. Γι' αυτόν τον λόγο, η σύγκρουση, όταν έρχεται, είναι ολοκληρωτική, και τα πρόσωπα αναλώσιμα.

Κοινός τόπος οι πυροσβεστικές παρεμβάσεις, άλλες περισσότερο άλλες λιγότερο αποτελεσματικές, η μετάθεση του κόστους στις κοινωνίες, η υποτίμηση της εργασίας και της ίδιας την ανθρώπινης ζωής των εργατριών, η επιστράτευση του ρατσισμού (κοινωνικού και φυλετικού) και η εργαλειοποίηση της επιδημίας. Ο Wallace είναι αισιόδοξος. Διαβάζοντας τα κείμενα κρατάμε την ανάδειξη του πόσο τεράστια δύναμη έχει η εργατική τάξη, η οποία ναι υπάρχει, αρρωσταίνει και συγχρωτίζεται στα εργοστάσια τροφίμων – μεταξύ άλλων. Αναδεικνύεται η πραγματικότητα της αλληλεγγύης στη δράση των γιατρών και των υγειονομικών, στις πρωτοβουλίες γειτονιάς, στις εργατικές κινητοποιήσεις για την απαίτηση μέτρων προστασίας. Περιγράφεται σε αδρές γραμμές ένα επιστημονικό πρόγραμμα έρευνας και πρακτικής στην υπηρεσία των κοινωνικών αναγκών που συνδυάζει την επιδημιολογία, την οικολογία και τον μαρξισμό. Η αντιμετώπιση ενός κατεξοχήν παγκόσμιου προβλήματος δημιουργεί ευνοϊκό περιβάλλον για την ανάπτυξη διεθνιστικών πολιτικών.

Η εκκωφαντική αποτυχία του καπιταλισμού να απαντήσει στις ανθρώπινες ανάγκες σε αντίθεση με τις εντυπωσιακές δυνατότητες της ανθρωπότητας να εφεύρει και παράξει λύσεις, φάρμακα, εργαλεία, εμβόλια ξαναφέρνουν στην κουβέντα την αντικαπιταλιστική προοπτική. Η κριτική στο παραγωγικό μοντέλο της αγροτοδιατροφικής βιομηχανίας, οι κοινότητες παραγωγών, η κινητοποίηση και η επανεμφάνιση των αόρατων εργατών παραγωγής τροφής αναδεικνύουν μια οικολογική, κοινοτιστική εναλλακτική. Μια παραγωγή με έντονη τοπικότητα και δεμένη με τις κοινότητες, αξιοποιώντας τις φυσικές δυνατότητες του εδάφους, του νερού, της βιοποικιλότητας και της ανθρώπινης γνώσης που

γιορτάζει την αναπαραγωγή της ανθρώπινης ζωής και όχι τον παραγωγισμό υπάρχει σήμερα και δείχνει ότι ένας «άλλος διατροφικός κόσμος είναι εφικτός». Ένας κόσμος που δε θα ευνοεί την εξέλιξη θανατηφόρων ιών σαν τον COVID-19 και ένα παραγωγικό μοντέλο που θα προστατεύει το περιβάλλον μαζί με τις ανθρώπινες κοινωνίες.

Σημειώσεις

1. Lewontin R, Rose S, Kamin L. Not in Our Genes: Biology, Ideology, and Human Nature. Reprint edition. Haymarket Books; 2017. 322 p.
2. Wallace R. Dead Epidemiologists: On the Origins of COVID-19. New York: Monthly Review Press,U.S.; 2020. 296 p.
3. Wallace R, Davis M. Big Farms Make Big Flu: Dispatches on Influenza, Agribusiness, and the Nature of Science. Illustrated edition. Monthly Review Press,U.S.; 2016. 400 p.
4. Investigation: Counties With Meatpacking Plants Report Twice the National Average Rate of COVID-19 Infections | EWG [Internet]. [cited 2021 Jan 24]. Available from: <https://www.ewg.org/news-and-analysis/2020/05/ewg-map-counties-meatpacking-plants-report-twice-national-average-rate>
5. CDC. Community, Work, and School [Internet]. Centers for Disease Control and Prevention. 2020 [cited 2021 Jan 24]. Available from: <https://www.cdc.gov/coronavirus/2019-ncov/community/organizations/meat-poultry-processing-workers-employers.html>
6. Grant Shapps faces fury over mass Covid outbreak at DVLA [Internet]. the Guardian. 2021 [cited 2021 Jan 24]. Available from: <http://www.theguardian.com/world/2021/jan/23/minister-faces-fury-over-mass-covid-outbreak-at-top-government-agency>
7. Από το “uberization”, νεολογισμός που παραπέμπει σε ένα οικονομικό μοντέλο που μετατρέπει εξαρτώμενους εργαζόμενους

από υπαλλήλους με σταθερά συμβόλαια σε αυτό-απασχολούμενους συνεργάτες με σύμβαση έργου, και βασίζεται στις νέες τεχνολογίες για να παρέχει υπηρεσίες και να κατανείμει πόρους. Ανάλογο νόημα με το “Gig Economy”. Η Wolt, Uber, Deliveroo κ.α λειτουργούν με αυτό το μοντέλο.